

SÁFI CSABA

A HATÁRON TÚLI OROSZORSZÁGI HONFITÁRSOK AZ OROSZ POLITIKAI GONDOLKODÁSBAN, A JELCINTŐL MEDVEGYEVIG TARTÓ IDŐSZAKBAN

ELTÉRŐ ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSEK

Oroszország az 1990-es évek politikai, gazdasági és társadalmi hanyatlása, valamint az ennek következtében a nemzetközi küzdőtéren elszenvedett jelentős befolyáscsökkenése és visszaszorulása után, a harmadik évezredbe lépve újból ambiciózus célokat tűzött ki maga elé. Az ország ismét nagyhatalomként szeretné magát nemcsak meghatározni, de láttatni is, és ennek megfelelően igyekszik érdekeit, valamint befolyását a nemzetközi kapcsolatok minden szegmensében érvényre juttatni.

Az ilyen nagyratörő tervek, amelyek sohasem álltak távol az orosz külpolitikai gondolkodástól, csak akkor valósulhatnak meg teljesen, de akár csak részben is, ha Oroszország a rendelkezésére álló erőforrásokat komplex módon tudja és akarja fölhasználni. A cél elérése érdekében különösen nagy feladat hárul az orosz külpolitikára, mely tevékenységének kereteit a 2000-ben elfogadott külpolitikai koncepció¹ határozza meg. A koncepció legfontosabb célkitűzései: olyan külpolitikai környezet kialakítása, melyben biztosítva van többek között Oroszország folyamatos fejlődése, gazdaságának erősödése, életszínvonalának emelkedése, valamint társadalmi átalakulásának visszafordíthatatlansága. Az orosz külpolitikai mozgástérnek pedig egyik legfontosabb területe a több tízmilliónyi orosz/orosz ajkú népességgel bíró poszt-szovjet térség.

A nemzetközi tapasztalatok szerint azonban, a kisebbségi politikának a külpolitikában történő megjelenítése meglehetősen vegyes eredményt mutat. Amennyiben a kisebbségi politika megfelelő módon kerül beépítésre bármely diaszpórával rendelkező állam külpolitikai koncepciójának a végrehajtásába, a határon túli diaszpórapolitika jelentős mértékben elősegítheti a kül- és nemzetpolitikai célok elérését. Nincs ez másként Oroszország esetében sem. Ellenkező esetben viszont bármely szovjet utódállam a határon túli orosz kisebbségi politikát a belügyekbe történő beavatkozásnak véli, amely nemcsak a kétoldalú kapcsolatok jelentős romlását eredményezheti, hanem az ott élő orosz, orosz ajkú, sőt az összes többi kisebbség helyzetét is negatívan befolyásolhatja. Ukrajna példája ugyanis éppen ezt mutatja. Az orosz, orosz ajkú lakosság jogainak korlátozása az őshonos kárpátaljai magyarságra is negatív hatással van. Sőt, ha a magyar nemzetiségűek össznépességén belüli csekély

súlyából indulunk ki, akkor egy kisebbségeket negatívan érintő intézkedés a magyarságra nézve még súlyosabb következményekkel jár. Továbbá az anyaország részéről a kisebbségek érdekében történő fellépés belügyekben való beavatkozásnak történő minősítése sem tipikusan posztszovjet jelenség, hiszen elég, ha csak a magyar–szlovák, magyar–román, magyar–szerb kapcsolatok alakulására gondolunk.

A határon túli oroszországi honfitársak kisebbségi helyzetében történt pozitív változás elmaradásának és a posztszovjet államok orosz, orosz ajkú lakossága adta lehetőségek kihasználatlanságának számos külső és belső oka van. A belsők, azaz orosz politikáktól függők közül az egyik a későn megfogalmazott diszpórapolitika. A másik ok, hogy több irányzat fut egymással párhuzamosan. Az első döntően az állami támogatást helyezi előtérbe (*paternalista megközelítés*), míg a másik az Oroszországba mint az anyaországba történő haza- vagy visszatelepülést támogatja (*repatriálás*). A harmadik egyfajta *idealista*, míg a negyedik *hatalmi, geopolitikai megközelítésből* indul ki. Az irányzatok gyakran egymással ellentétes érdekeket jelenítettek meg, amelyek egyrészt rontották a megkésve induló orosz diaszpórapolitika hatékonyságát, másrészt ezzel tovább nehezítették az utódállamok orosz, orosz ajkú lakosságának a megváltozott, új körülményekhez történő alkalmazkodását.

Az első, a szovjet utódállamokban maradt orosz, orosz ajkú lakosságról szóló átfogó jogszabály az 1999-es Oroszországi Föderáció külföldön (határon túl) élő honfitársakkal kapcsolatos állami politikájáról szóló 99-FZ számú szövetségi törvény (továbbiakban: a honfitársakról szóló szövetségi törvény, illetve a törvény).² A törvény megszületésekor az egykori Szovjetunió utódállami még az első, független országként lebonyolított népszámlálások előtt álltak. Így a lakosság etnikai és nyelvi összetételére vonatkozó akkori legfrissebb hivatalos adatok is 1989-ből valók voltak. Az utolsó szovjet népszámlálás adatai szerint mintegy 25 millió orosz³ és még ennél is több orosz ajkú lakos élt az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság határain kívül. A Szovjetunió felbomlásának egyik eredménye ily módon az lett, hogy több tízmillió orosz és orosz ajkú ember találta magát az Oroszországi Föderáció határain kívül. (Az azóta lezajlott népszámlálások adatai és egyéb – mint például az Oroszországi Föderáció külügyminisztériumának az orosz nyelv helyzetével foglalkozó – jelentések becslése alapján napjainkra az utódállamokban élő etnikai oroszok száma mintegy 18,5–20 millió főre csökkent.⁴ A folyamat pozitívuma viszont, hogy az utódállamokból történt elvándorlás valamelyest javította Oroszország kétségtől negatív demográfiai folyamatát.⁵ Ezzel az orosz vált Európa nemcsak legnagyobb lélekszámú nemzeti/etnikai kisebbségévé, de a leelterjedtebb kisebbségi nyelvvé is. Habár sok esetben nemcsak, hogy nem szerencsés, de talán még helytelen is a nemzeti/etnikai vagy akár nyelvi kisebbség kifejezés használata, mivel bizonyos területeken, mint például a Krim-félszigeten vagy Kazahsztán északi területein,

éppen az oroszok alkotják a többséget, illetve népesítik be régebben az adott régiót, vagy tekinthetők ugyanolyan őshonos népnek, mint a többségi nemzetek. Ráadásul az orosz nyelv elterjedése még ezen is túlmutat. Sok millióra tehető ugyanis azon nem orosz nemzetiségűek száma, akik nemzetiségüket tekintve ugyan nem oroszoknak vallják magukat, de anyanyelvüknek már az oroszot tartják. Ezek száma különösen Ukrajnában és Kazahsztánban jelentős. A 2001-ben lezajlott népszámlálás szerint csak Ukrajnában közel 5,6 millió ukrán vallotta magát orosz ajkúnak,⁶ de Kazahsztánban is nagyságrendileg több orosz anyanyelvű él, mint orosz származású. Sőt a 2001-es népszámlálás előtt készült szociológiai felmérések szerint az ukrainai lakosság ukrán nyelvű ukrán állampolgárai az összlakosság mindössze 40%-át tették ki, az orosz ajkú orosz nemzetiségűek aránya pedig 20-21 %, míg az orosz nyelvű ukránok 33-34%-át képviselték a népességnek.⁷ Azóta természetesen – az akár még sok esetben erőszakosnak is tekinthető – ukránosítás következtében a nyelvi arányokban eltolódás figyelhető meg az ukrán javára, de ha az orosz ajkúak mellé hozzávesszük az orosz mint funkcionálisan első nyelvet használók számát, az orosz még talán mindig a legelterjedtebb nyelvnek számít, vagy legalábbis még mindig az ukrán nyelv jelentős konkurenciájának tekinthető.⁸

Annak ellenére, hogy ezt a több tízmilliós orosz és orosz ajkú népességet a kisebbségi helyzetük és sok esetben rendezetlen státuszuk miatt az 1990-es évek első felében sokan, köztük politikusok és politológusok is, egy bármikor robbanható potenciális konfliktusforrásnak tekintették⁹ – ami szerencsére az egyetlen Dnyeszteren túli területeket leszámítva mégsem következett be –, a hivatalos orosz (kül)politika sokáig mégsem alakította ki, fogalmazta meg a határon túli oroszországi honfitársakkal kapcsolatos álláspontját. Sőt, ami a tényleges gyakorlati lépéseket illeti, valójában a mai napig adós ezzel. Az új orosz diaszpórával kapcsolatos (kül)politika oldaláról nézve akár úgy is fogalmazhatnánk, hogy a határon túli oroszországi honfitársakról szóló szövetségi törvény elfogadása előtti időszakot, eredményét tekintve, a tanácstalanság, az útkeresés vagy akár a felkészületlenség időszakának is nevezhetjük. Az orosz/orosz ajkú lakosság szempontjából nézve az 1990-es éveket, akár a róluk való lemondás, a magárahagyatottság évtizedének is lehetne nevezni. Legalábbis gyakorlati szempontból mindenképpen. Hiába született a törvény elfogadása előtt, az 1991–1999 közötti időszakban néhány, a határon túli oroszországi honfitársak támogatásával kapcsolatos dokumentum,¹⁰ ha az ennek megvalósítását szolgáló, valóban eredményesen működő rendszert nem sikerült létrehozni. Azonban nemcsak az úgynevezett „közel-külföldre”¹¹ került oroszországi honfitársakkal nem épültek intézményesített állami kapcsolatok, de a nyugati, vagyis az egykori Szovjetunió határain kívül élő diaszpórával sem alakult ki valódi együttműködés. Pedig a bekövetkezett társadalmi-gazdasági fordulatnak köszönhetően éppen az úgynevezett „távol-külföldre”¹² került oroszországi honfitársakkal kiépítendő kapcsolatok

indulhattak volna tiszta lappal. Ellentétben ugyanis a „közel-külfölddel” kialakított kapcsolatokat a mai napig megterhelő, vitatott történelmi eseményekkel, a bekövetkezett rendszerváltással éppen azok az okok szűntek meg, amelyek a „távol-külföldi” oroszokkal, orosz ajkúakkal kialakítandó kapcsolatokat a szovjetrendszer idején nemcsak hogy beárnyékolták, de gyakorlatilag lehetetlenné is tették. Egyet lehet érteni azzal a megállapítással, hogy az ez irányú kapcsolatkeresés és -építés elhanyagolásával az orosz politikai elit egy olyan potenciális lobb- és befektetési csoportról mondott le, amelyre pedig nagy szüksége lett volna az országnak.¹³

Jogosan tehető fel a kérdés, hogy mi lehetett az oka a határon túli oroszországi honfitársakkal kapcsolatos egységes politika kialakítása elhúzódnásának. A válasz véleményem szerint elsősorban az új diaszpóra eltérő elméleti – és ebből következően gyakorlati – megközelítéseivel magyarázható.

Az új orosz diaszpórapolitika eltérő elméleti megközelítései

Az új orosz diaszpóra elméleti megközelítései olyannyira különbözőek voltak, hogy sem a politika, sem a tudomány képviselői nem tudtak közös nevezőre jutni, még a probléma megítélését illetően sem.¹⁴ Négy irányzat állt és áll még most is többé-kevésbé ugyanis szemben egymással. Az egyik szerint a „közel-külföldön” élő orosz/orosz ajkú népességgel kapcsolatos politika kialakításakor mellőzni kell a téma túlzott átpolitizálását. A másik vélemény szerint a határon túli oroszországi honfitársak irányában Oroszországnak továbbra is paternalista politikát kell folytatnia. A harmadik megközelítés a szovjet utódállamok orosz/orosz ajkú lakosságára egyfajta demográfiai utánpótlásként tekint, amely mérsékelheti a csökkenő születésszám és a kialakult munkaerőhiány okozta problémákat. A negyedik nézet szerint, amely viszont inkább tekinthető az előző három sajátos keverékeként megvalósuló gyakorlatnak, illetve retorikáját tekintve az egykori nagyhatalmi attitűd maradványának, a határon túli oroszországi honfitársak kérdése egyértelműen hatalmi, geopolitikai kérdés.

Az első – akár idealistának is nevezhető – véleménycsoport szerint a posztszovjet térségben élő oroszországi honfitársak létezésének már a pusztán ténye is politikai funkcióval ruházza fel őket, ami egyben rögtön a nemzetközi rendszer és kapcsolatok szerves részévé is teszi őket. Ezen álláspont szerint a határon túli, elsősorban a posztszovjet térségben élő oroszok, orosz ajkúak politikai potenciálja attól függetlenül fennáll, hogy az Oroszországi Föderáció felismeri-e az ebben rejlő összes lehetőséget, avagy sem.

Másrésről viszont az is igaz, hogy Oroszország sokáig belpolitikai okok, elsősorban saját nemzeti közösségeinek (például tatárok, csecsenek) szeparatizmusától való félelem miatt nem lépett fel közvetlenül a „közel-külföldre”

került orosz, orosz ajkú lakosság érdekeinek védelmében. Ezért tekintik még ma is úgy sokan, hogy a problémakör megoldásának, illetve kezelésének legcélravezetőbb módja, ha ezt az általános emberi és kisebbségi jogok védelmének és biztosításának keretein belül teszik meg. Ugyanakkor a határon túli oroszországi honfitársak ügyének nemzetközi síkra való terelésével a problémakör kétségkívül meglévő nemzetközi jellegét emelték ki. Ezzel is hangsúlyozva, hogy az orosz és orosz ajkú nemzeti közösségek ügye túlmutat az Oroszország és az utódállamok közötti bilaterális kapcsolatokon.

A nézet legnagyobb politikai hibája álláspontom szerint idealizmusában keresendő. Amennyiben az orosz politikai elit továbbra is csak retorika szintjén foglalkozik az új diaszpóra problémáival, abban az esetben az alábbi két forgatókönyv képzelhető el. Az első szerint az utódállamok orosz, orosz ajkú lakossága és szervezeteik a magukra hagyatottság érzését megélve egyfajta *kiegyezést* keresnek majd a lakóhelyük szerinti ország politikai elitjével. Ennek eredményeként elindulhat az orosz, orosz ajkú etnikum egy részének egy olyan társadalmi integrációja,¹⁵ amely ennek a magárahagyatottság érzésnek az eredményeként már egyre kevésbé fog kötődni Oroszországhoz, fogja Oroszországot anyaországnak tekinteni, és ebből következően fogja tudni képviselni az Oroszországi Föderáció érdekeit. A magárahagyatottság érzésének további veszélye az asszimiláció felgyorsulása lehet. Ez a fajta integráció és maga az asszimiláció különösen az európai területekre, azon belül is elsősorban Ukrajnára és a Baltikumra, részben Moldovára, valamint a vegyes házasságokban születettekre lehet jellemző. Persze ez nem egy rövid távú folyamat. A másik scenárió szerint azzal, hogy az anyaország nem áll ki a határon túli oroszországi honfitársak jogainak teljes körű gyakorlati érvényesülése mellett, tovább erősödhet az Oroszországba történő, már így is tömeges méreteket elért kontrollálatlan migráció. A nagyarányú áttelepülés viszont az orosz, orosz ajkú lakosság olyan mértékű csökkenését eredményezheti, amelynek következményeként épp az a diaszpórapotenciál veszít súlyából, amelyre Oroszországnak szüksége lehetne. Ráadásul a csökkenő lakosságszám a még meglévő érdekérvényesítő képesség és befolyás további mérséklődését eredményezi.

A *paternalista* felfogás szerint a szovjet utódállamokban élő orosz, orosz ajkú lakossággal kapcsolatos központi állami (kül)politika legfontosabb feladata azonban nem tünetkezelés, vagyis az Oroszországba irányuló migráció okozta problémák kezelése, hanem a megelőzés, illetve az orosz etnikai, nyelvi, kulturális, gazdasági jelenlét fenntartása, megőrzése. Ennek megfelelően az elsődleges cél az, hogy lakóhelyükön segítse elő az orosz, orosz ajkú népesség társadalmi és politikai beilleszkedését, támogassa szellemi és anyagi gyarapodásukat, illetve javítsa az Oroszországgal fenntartott kapcsolataikat.

A paternalista politika hívei ugyanakkor elméleti síkon nem zárják ki az Oroszországba történő át- és visszatelepülés lehetőségét sem, amennyiben

ez önkéntes alapon történik, illetve valamilyen rendkívüli esemény váltja ki. A paternalista irányzat megvalósítása természetesen anyagi áldozatokkal jár együtt. Mindez azt jelenti, hogy a „közel-külföldön” élő oroszországi honfitársaknak, illetve szervezeteiknek gazdasági és pénzügyi segítséget kell nyújtani.

A paternalista irányzat képviselői azon a véleményen voltak és vannak, hogy Oroszországnak a nemzetközi szervezetektől függetlenül is törődni kell határon túli honfitársaival. Álláspontjuk szerint azért kell rájuk kiemelt figyelmet fordítani, mert egyrészt számos országban (például Kazahsztánban) burkolt vagy többé-kevésbé nyílt (például a balti köztársaságokban, Türkmenisztánban) etnikai diszkriminációnak vannak kitéve, másrészt a volt köztársaságok egy része gazdaságilag és/vagy társadalmilag instabil állapotban van (például Ukrajna, Örményország, Grúzia, Moldova), sőt egy részükben akár polgárháborúhoz közeli viszonyoknak is nevezhető állapotok uralkodnak (például Grúziában). Ráadásul a határon túli oroszok, orosz ajkúak egy csoportja egyszerre van gazdaságilag nehéz helyzetben, kell elszendvednie a negatív diszkriminációt és a már-már polgárháborús állapotokat idéző helyzetet (például Közép-Ázsia egyes térségeiben).

A harmadik megközelítés abból indul ki, hogy az Oroszországba irányuló migrációt még a legeredményesebb paternalista politika is csak csökkentheti, azt azonban megszüntetni nem tudja. Ráadásul az Oroszországba történő át- vagy visszatelepülés egy meghatározott része illegális, annak minden negatív következményével együtt.

A szovjet utódállamok egy részének nehéz gazdasági állapota, instabil politikai helyzete természetesen csak relatívan, vagyis Oroszországhoz képest értelmezhető. A Baltikumot kivéve, ahol elsősorban etnikai alapú diszkriminációval találkozunk,¹⁶ a legtöbb volt köztársasághoz képest Oroszország valóságos földi paradicsomnak tűnik. Ez pedig azt jelenti, hogy továbbra is számolni kell az orosz, orosz ajkú lakosság Oroszország irányába történő erőteljes migrációjával. A menekültek – a népességen belüli súlyukhoz képest – legnagyobb számban a közép-ázsiai utódállamokból, elsősorban Üzbegisztánból és Türkmenisztánból érkeznek, de jelentős a Kazahsztánból Oroszországba érkező, illetve oda áttelepülni szándékozók száma is. A helyzetet azonban tovább súlyosbítja, hogy az orosz etnikumúakon, illetve az oroszországi nemzetiségűeken kívül több millió más, elsősorban közép-ázsiai és kaukázusi származású is igyekszik Oroszországban megtelepedni, de a Moldovából elszármazottak száma is mintegy félmilliónyira tehető.¹⁷ A migránsok számát csak Moszkvában és környékén több millióra teszik.

Kritikaként elmondható, hogy a repatriálási politika:

- nem tulajdonított megfelelő súlyú jelentőséget Oroszország gazdasági teherbíró képességének,

- mindössze a csökkenő népességszám utánpótlási csatornáját látta benne, és
- nem vette figyelembe a munkaerő-szükséglet ágazati és földrajzi igényeit.

A nagyarányú be-, illetve visszavándorlás ugyanakkor jelentős többletterheket ró a mai napig az orosz gazdaságra, és további szociális és társadalmi feszültségeket okoz. A migráció negatív mellékhatásainak mérséklését így elsősorban egy államilag irányított repatriálási politikával lehet szabályozott mederben tartani. Ennek előkészületei azonban csak 2006-ban kezdődtek el.

Már pusztán az a tény, hogy mindezen migráció okozta negatív jelenségeket csökkentésük, illetve megfelelő mederbe terelve irányíthatóak, kezelhetőek, elégséges ok lett volna ahhoz, hogy már az 1990-es évek közepére megszülessen egy, a határon túli oroszországi honfitársakkal kapcsolatos, velük foglalkozó (kül)politikai koncepció, illetve az ezen alapuló központi állami (kül)politika.

A negyedik vélemény gyakorlatilag a másodikból következik, de átvesz bizonyos elemeket az elsőből és a harmadikból is. Eszerint a szovjet utódállamokban élő oroszok, orosz ajkúak támogatása mellett hatalmi érdekek és az orosz befolyás fenntartása szólnak. Véleményük szerint a határon túli oroszországi honfitársakkal kapcsolatos politika sikere azon mérhető le, hogy Oroszország miként és milyen mértékben tudja megőrizni politikai, gazdasági és katonai befolyását a volt Szovjetunió utódállamaiban. Az utódállamokban élő oroszországi honfitársak támogatása tehát ezen álláspont szerint csak annyiban emberi jogi, kisebbségi kérdés, amíg ez az orosz érdekeket és befolyást szolgálja.

A posztsovjet térségben élő oroszok/orosz ajkúak hatalmi érdekből való támogatása azonban, paradox módon, éppen ezért a kisebbségvédelemmel foglalkozó nemzetközi szervezetekkel és mechanizmusokkal is megtalálta a „közös nevezőt”. Jól szemlélteti ugyanakkor az orosz külpolitika kettős mércéjét, hogy míg kormány szinten – politikai megfontolásokból kiindulva – tartózkodtak a Közép-Ázsiában élő oroszországi honfitársak kétségkívül hátrányos megkülönböztetése elleni határozott fellépéstől, addig minden lehetséges fórumon igyekeztek a balti államoknak a helyi oroszokkal, orosz ajkúakkal kapcsolatos politikáját, az ezzel kapcsolatos orosz bírálatokat nemzetközi síkra terelni. Igaz, ezen törekvéseik, eredményüket tekintve, eredménytelenek maradtak. A balti államokban elsősorban az orosz, orosz ajkú lakosság polgári-politikai jogaiban gyökeres fordulatot még az európai uniós csatlakozás sem hozott.

Kritikaként elmondhatjuk, hogy ezen nézet előtérbe kerülése, a határon túli oroszországi honfitársak szempontjából számos olyan veszélyt rejt a mai napig magában, amely hátrányosan érintheti az orosz, orosz ajkú lakosság helyzetét. Az utódállamok többségében az oroszországi honfitársak bármi-

lyen, jogosnak és jó szándékúnak tűnő támogatását is, még napjainkban is a birodalom helyreállítására tett kísérletnek tekintik. Orosz részről ezért a kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatok kiépítése, illetve helyreállítása lehet a célravezető út. Ez az utódállamok számára is – mégha az kétségtelenül és az adottságokból adódóan pedig elkerülhetetlenül az orosz tőke megjelenésével jár is együtt – a nemzetiségi konfliktusok megelőzésének, illetve kezelésének az egyik legolcsóbb és legtartósabb módja lehet. A hangsúly természetesen a kölcsönösen előnyös és nem az erőfölényen alapuló, egyoldalú előnyöket biztosító együttműködésen van.

Összegzés

Összegzésképpen elmondható, hogy az orosz külpolitika részéről a határon túli oroszországi honfitársakkal, ezen belül is elsősorban a „közel-külföldre” került oroszokkal, orosz ajkúakkal fenntartandó kapcsolatok korai hiányára, nem elégséges voltára és kései kialakítására az eltérő elméleti megközelítések döntő hatással voltak. Ennek pedig az első és egyben legsúlyosabb következménye az lett, hogy az orosz politikai elit nem tudott kialakítani egy, a határon túli oroszokkal, orosz ajkúakkal kapcsolatos koherens (kül)politikai koncepciót. Oroszország – mint ahogy a különböző elméleti megközelítésekből is kitűnik – valójában a mai napig nem tudja eldönteni, hogy milyen viszonyt alakítson ki a „közel-külföldre” került honfitársaival, velük kapcsolatban milyen politikát folytasson. A probléma súlyát jelzi, hogy a valódi ellentétek nem itt, hanem már az alapoknál jelentkeznek. Azzal kapcsolatban sem alakult ki ugyanis egységes álláspont, hogy

- 1) stratégiai értelemben szüksége van-e egyáltalán Oroszországnak a határon túli oroszországi honfitársakra, vagy
- 2) csak rövid távon akarja felhasználni őket saját politikai érdekében, hosszú távon lemondva ezzel a posztszovjet térség államaiban élő oroszok/orosz ajkúak kétségtelenül meglévő potenciáljáról.

Ugyanez mondható el az utódállamokban élő oroszországi honfitársak védelméről is: sokáig eldöntendő kérdés volt az, hogy szükségük van-e az Oroszország határain túl élő oroszoknak, orosz ajkúaknak az orosz állam védelmére, támogatására, vagy bízzák ezt a feladatot a nemzetközi jogra és a különböző nemzetközi szervezetekre, illetve mechanizmusokra.¹⁸ A dilemma és a megválaszolendő kérdések a mai napig fennállnak.

Jegyzetek

- 1 Konceptija vnyesnyej polityiki Rosszjiszkoj federacii, *Nyezaviszimaja gazeta*, 2000. 11. ijunja.
- 2 Federalnij Zakon o Goszudarsztvennoj politike Rosszjiszkoj Federacii v otnosenyij szootyecsestvennyikov za rubezsom – No 99-F3 (Moszkva, 1999. május 24.).
- 3 GEREBEN Ágnes: 25 millió orosz, távol Moszkvától, *Pro Minoritate*, 1996/tél, 77–86. p.
- 4 L. <<http://www.mid.ru/bdomp/Ns-dgpch.nsf/bab3c4309e31451cc325710e004812c0/432569ee00522d3cc32571140030eba8!OpenDocument> > (letöltve: 2012. 12. 21.).
- 5 L. <<http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat/rosstatsite/main/population/demography/#> > (letöltve: 2012. december 21.).
- 6 L. <<http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/language/>> (letöltve: 2012. 12. 21.).
- 7 VARGA György: Az orosz nyelv Ukrajnában, *Magyar Kisebbség*, 1999/4, 235–247. p.
- 8 A szerző 2009–2012 között Ukrajnában, a külügyminisztérium diplomatájaként szerzett tapasztalatai szerint.
- 9 ARBATOV, Alexei – CHAYES, Abram – HANDLER CHAYES, Antonia – OLSON, Lara (eds.): *Managing conflict in the former Soviet Union: Russian and American perspectives*, Center for Science and International Affairs John F. Kennedy School of Government – Harvard University Cambridge, Massachusetts, 1997, 101–145. p.; TYISKOV, V. A. – FILIPPOVA, Je. I. (red.): *Mezsetnicseskije otnoshenija i konflikti v posztszoovjetszkij goszudarsztvah, Jezsegodnij doklad, 1998*, Insztyitut etnologii i antropologii RAN, Moszkva 1999, 110–145. p.
- 10 L. ezzel kapcsolatban SÁFI Csaba: Néhány szó az Oroszországi Föderáció külföldön (határon túl) élő honfitársakkal kapcsolatos állami politikájáról szóló szövetségi törvényről, *Külügyi Szemle*, 2003/3., 4. p.
- 11 Az orosz politikai szóhasználatban a „közel-külföld” kifejezés alatt a volt Szovjetunió újonnan függetlenné vált köztársaságait értik.
- 12 Az előzőnek megfelelően a „távol-külföld” kifejezés alatt az egykori Szovjetunió határain kívül eső területek értendők.
- 13 Közismert, hogy a diaszpóra, ezen belül is elsősorban a nyugati diaszpóra milyen sikeres és eredményes lobbitevékenységet folytat Izrael, Örményország vagy éppen Lengyelország érdekében.
- 14 POLOSZKOVA, Tatjana: *Szooremennije diaszpori (vnutripoliticseskije i mezsdunarodnije aspekti)*, Naucsnoj Kinyiga, Moszkva, 1999, 212–231. p.
- 15 Egy nemzeti/etnikai/nyelvi/vallási kisebbség tagjainak érvényesüléséhez a többségi társadalomban elengedhetetlen előfeltétele egyfajta társadalmi integráció, melynek azonban nem szabad az identitás feladásával együttjárnia. Az identitás elvesztésének egyenes következménye ugyanis az asszimiláció.
- 16 A baltikumi diszkrimináció elsősorban a szovjet időszakban betelepült népességen belül még mindig magasnak tekinthető hontalan státuszban nyilvánul meg. A függetlenné válást követően Észtország és Lettország ugyanis nem adta meg automatikusan

az állampolgárságot a területükön élő, nem a többségi nemzethez tartozó lakosoknak, hanem azt különböző előfeltételekhez kötötték (például megfelelő nyelvtudás, vagy hogy az illető személy, illetve ősei az 1940-es szovjet megszállás előtt már rendelkeztek állampolgársággal).

¹⁷ Moldáv külügyi és migrációs munkatársakkal, valamint Kisinyovban szolgálatot teljesítő diplomatákkal folytatott beszélgetésekből származó forrás.

¹⁸ POLOSZKOVA: *i.m.*